

Pikarski i neopikarski elementi u romanima Ive Brešana (Ptice nebeske, Ispovijedi nekarakternog čovjeka, Ništa sveto)

Šalić, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:684537>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

Filozofski fakultet

Andrea Šalić

PIKARSKI I NEOPIKARSKI ELEMENTI U ROMANIMA IVE
BREŠANA

(Ptice nebeske, Ispovijedi nekarakternog čovjeka, Ništa sveto)

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2016.

SVEUČILIŠTE RIJEKA

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

Andrea Šalić

Matični broj: 0009063698

PIKARSKI I NEOPIKARSKI ELEMENTI U ROMANIMA IVE
BREŠANA

(Ptice nebeske, Ispovijedi nekarakternog čovjeka, Ništa sveto)

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentorica: dr.sc. Sanja Tadić-Šokac

SADRŽAJ

UVOD	4
1. IVO BREŠAN	5
1.1. Život i stvaralaštvo	5
1.2. <i>Ptice nebeske, Ispovijedi nekarakternog čovjeka i Ništa sveto</i>	6
2. PIKARSKI ROMAN	10
3. PSEUDOAUTOBIOGRAFSKA PERSPEKTIVA	14
3.1. „...razmisli, dragi čitatelju...“ (sličnosti).....	14
3.2. „...išao je cestom jedan čovjek...“	14
4. JEDNOSTRANOST GLEDIŠTA	16
4.1. Sličnosti	16
4.2. Razlike.....	16
5. LINEARNA KOMPOZICIJA DJELA.....	17
5.1. „...prije nego li ti to otkrijem...“ (sličnosti)	17
6. PANORAMSKI PREGLED DRUŠTVA I TIPOVA DRUŠTVA	18
7. ULOGA FORTUNE.....	20
7.1. „Što mi vrijedi ako svijetom vlada Fatum?“	20
7.2. Razlike.....	21
8. KAOTIČAN SVIJET PIKARA	22
8.1. Sličnosti	22
9. LIK PIKARA	23
9.1. Sličnosti	23
9.2. Razlike.....	23
10. EDUKACIJA.....	24
11. THEATRUM MUNDI	25
12. ZAKLJUČAK	26
13. KLJUČNE RIJEČI	27
14. LITERATURA.....	28

UVOD

Tema ovoga završnoga rada su pikarski i neopikarski elementi u romanima *Ptice nebeske*, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto* autora Ive Brešana. U sljedećim poglavljima rada iznose se podatci o Ivi Brešanu te o njegovom književnom i dramskom stvaralaštvu. Slijedi kratki teorijski uvod o pikarskim romanima u kojemu se objašnjava što su pikarski romani, kada se pojavljuju, koje su glavne karakteristike žanra te pojava žanra pikarskih romana u hrvatskoj književnosti. Nakon toga slijedi analiza romana te opisivanje pikarskih i neopikarskih elemenata u navedenim romanima Ive Brešana.

1. IVO BREŠAN

1.1. Život i stvaralaštvo

Ivo Brešan rođen je 1936. godine u Vodicama. U Šibeniku je pohađao osnovnu i srednju školu, a 1960. diplomirao je slavistiku i filozofiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Živi u Šibeniku gdje je kao srednjoškolski profesor radio od 1960. do 1983., a zatim je od 1983. do 2002. bio umjetnički voditelj Centra za kulturu i selektor dramskog programa Međunarodnog dječjeg festivala u Šibeniku.

Svoje književno stvaralaštvo započinje 1955. godine, no uspjeh doživljava tek 1971., nakon *Predstave Hamleta u selu Mrduša Donja* te uskoro postaje jedan od najpoznatijih dramskih pisaca u bivšoj Jugoslaviji. Njegove 23 drame postavljene su i u svijetu. Član je Hrvatskog Društva Pisaca, PEN-a, Društva Hrvatskih Književnika i ITI-ja.

O njegovoj bogatoj dramskoj karijeri svjedoče brojne praizvedbe: *Četiri podzemne rijeke*, 1970., *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*, Teatar ITD. 1971., *Smrt predsjednika kućnog savjeta*, Kazalište Gavella, 1979., *Svečana večera u pogrebnom poduzeću*, Teatr Novy Lodz, Poljska, 1979., *Arheološka iskapanja kod sela Dilj*, Histrioni, Bribirska Glavica kod Šibenika, 1980., *Nečastivi na Filozofskom fakultetu*, Mestno gledališče, Ljubljana, 1982., *Anera*, Kazalište Marin Držić, Dubrovnik, 1984., *Viđenje Isusa Krista u kasarni V.P. 2507*, Pozorište Boško Buha, Beograd, 1988., *Hydrocentrala u Suhom Dolu*, Ljubljana, Mestno gledališče, 1985., *Veliki manevri u tijesnim ulicama*, Komedijska, Zagreb, 1990., *Kratki kurs dugog propadanja*, *Mastodont*, *Autodenuncijacija*, *Kako je drug Jere Pičak isključen iz Saveza komunista*, *Egzekutor*, Gavella, Zagreb, 1991., *Islandski stražar*, Žar Ptica, 1993., *Ledeno sjeme*, Lubin, Poljska, 1993., *Stani malo*, *Zvonimire*, Trešnja, Zagreb, 1994., *Potopljena zvona*, HNK, Zagreb, 1994., *Julije Cezar*, HNK, Split, 1995., *Nihilist iz Velike Mlake*, HNK, Zagreb, 1998., *Utvare*, HNK, Osijek, 1998., *Gnjida*, Kerempuh, Zagreb, 1999.

Uz izvedbe njegovih drama objavljuje i knjige drama: *Groteskne tragedije*, 1979., *Nove groteskne tragedije*, Zagreb, 1989., *Tri drame*, 1993., *Spletke*, 1997. i *Utvare*, 1997.

Autor je TV serije *Ptice nebeske*, 1989., TV drame *Egzekutor*, 1991., te autor i koautor filmskih scenarija: *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*, 1993.; *Izbavitelj*, 1997.; *Tajna Nikole Tesle*, 1976; *Obećana zemlja*, 1980.; *Donator*, 1982.; *Kako je počeo rat na mom otoku*, 1996.; *Maršal*, 2000.

Objavljuje i prozu, kako priče (*Pukotine & druge priče*, 2000.) tako i romane: *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, 1996., *Astaroth*, 2001., *Kockanje sa sudbinom*, 2002., *Država božja 2053*, 2003., *Vražja utroba*, 2004., *Tri života Tonija Longina*, 2005., *Gorgone*, 2006., *Katedrala*, 2007., *Ništa sveto*, 2008., *Prokletnici*, 2010.

Drama *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* prevedena je na francuski (Pariz, 2009.), a roman *Ispovijest nekarakternog čovjeka* na njemački (Köln, 1996.) i slovenski (Šmarješke Toplice, 2008.) na koji je preveden i roman *Ništa sveto* (Šmarješke Toplice, 2009.).

Ivo Brešan dobitnik je i brojnih nagrada. Za tekstove drama *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja* i *Svečana večera u pogrebnom poduzeću* dobio je Sterijino pozorje i Gavellinu nagradu. Nagradu Marin Držić MH dobio je za tekstove *Julije Cezar* i *Nihilist iz Velike Mlake*. Dobitnik je nagrade fonda Miroslava Krleže za roman *Astarotih* te nagrade K.Š. Gjalskog za roman *Katedrala*. Nagradu Vladimir Nazor 2001. godine i nagradu Emanuel Vidović 2010. dobiva za životno djelo. (Nikčević, 2013: 217)

1.2. *Ptice nebeske*, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*

Romani kojima će se baviti ovaj seminarski rad su: *Ptice nebeske*, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*.

Ptice nebeske roman je izdan 1990. godine. Sam autor navodi ispod naslova da je riječ o pikarskom romanu. Roman se sastoji od šest dijelova, a svaki dio se gotovo može promatrati i kao zasebna cijelina. Dijelovi romana su: *Udavača*, *Čarobna sprava*, *Sveti Franjo Asiški*, *Pukovnik Crnih košulja*, *Pomahnitali grad* i *Prst sudbine*. Roman prati pustolovine dvaju likova, Motke i Gica. Motka je „mozak“ svih pothvata, dok ih Gic izvršava. Cilj njihovih pothvata je prevariti ljude kako bi sebi osigurali sredstva za život. Oni su dvojica siromaha, lutalica i probisvijeta, točnije pravih pikara. Motka i Gic se upoznaju već u prvom poglavlju romana *Udavača*. Mjesto radnje je drniški kraj gdje Motka dolazi bez ikakvog cilja i igrom slučaja saznaje za Anicu, kćer bogatog i imućnog Žilića. Motka preuzima ulogu njezina zaručnika Johna Kustića, a pri tome mu pomaže Gic. Obojici je cilj tog pothvata materijalno bogaćenje. Naravno, tu dolazi do niza nesporazuma i nepredvidljivih situacija koje Motka na kraju uspijeva okrenuti u svoju korist. Poglavlje završava tako što on bježi jer ga je prepoznao njegov kolega iz zatvora, te skupa sa Gicom bježi u dogovoru da će nastaviti skupa raditi. Drugi dio *Čarobna sprava* bavi se akcijom Motke i Gica u krađi teodolita jednog studenta.

Nakon što ukradu teodolit, oni s njime nastavljaju varati ljude po okolnim selima kako su zapravo došli zbog izgradnje ceste, te uzimaju od njih pozamašne svote kako cesta ne bi prelazila preko njihovih imanja i zemljišta. U ovom djelu se javlja i moralna okosnica tih dvaju protagonista jer na kraju ipak vraćaju teodolit studentu i bježe dalje nakon što su ih razotkrili i seljaci i seoska policija. *Sveti Franjo Asiški* je poglavlje u kojemu Motka i Gic nastavljaju sa prevarama, ovaj put unutar Crkve, koristeći naivnost vjernika. Raznim načinima odigravaju čuda te prodaju molitvenike po selima, sve dok ne susretnu mafijašku organizaciju koja ih zbog konkurencije želi smaknuti. U poglavlju *Pukovnik crnih košulja*, također igrom slučaja, upadaju među fašiste i partizane, to jest staju na granicu između njihovih sukoba u želji da se domognu zlata i na taj se način obogate, međutim ni to im ne uspjeva, te završavaju u Biogradu o čemu govori iduće poglavlje *Pomahnitali grad*. To poglavlje donosi njihov posljednji, ali i najspektakularniji pothvat, a taj je da prevare grad tako što će napraviti veliku predstavu i odnijeti novce od grada sa sobom. Kraj romana završava tako što Motka i Gic ostare te nemaju više niti volje niti mašte za velike prevare, te zajedno umiru od pothlađenosti, simbolično ispred crkve.

Roman *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* izdan je 1996. godine. Uz pikarske elemente, javljaju se i duboka promišljanja o politici, identitetu, idealima i čovjekovom moralu. Glavni lik je Fabricije Viskov, kojemu se mogu pripisati pikarske osobine, iako je ovdje za razliku od prethodnih likova riječ o osobinama na koje sam protagonist nije mogao previše djelovati, koliko ga je sudbina dovela u ulogu probisvijeta i lutalice. Lišen je svih ideologija, a sve što čini, čini isključivo radi svoje koristi. Radnja ovoga romana je veoma opsežna jer prati život glavnog protagonista, Fabricija Viskova, od njegova rođenja sve do smrti. Već kod njegova rođenja dolazi do zavrzlama i dvostrukog krštenja i samim time se njegova ličnost u startu udvostručuje. To je samo početak različitih uloga koje će Fabricije nositi kroz život. Nadalje on bježi od svoga doma, odlučan lišiti se svega što je društveno nametnuto, a to je prvenstveno uključivalo obitelj i školovanje. Prvi njegov korak započinje u organizaciji ORJUNE, međutim od tamo vrlo brzo bježi i upoznaje kontea koji je imao veliku ulogu u njegovu života. Nakon niza događaja provedenih s konteom, konte umire i ostavlja mu svoje nasljedstvo. U međuvremenu mu pomaže financijski kod obrazovanja, a njegova obitelj se raspada te mu se braća okreću politici. Razdoblje koje provodi na fakultetu obilježeno je druženjem sa boemskim skupinama umjetnika. Ubrzo nakon toga postaje i fašist, nakon čega se gubi u vrtlogu politike i političkih uloga. Jasno se prikazuje pozadinska scena politike za vrijeme rata. Sam Fabricije se gubi među stranama na kojima se nalazi, ali ostaje dosljedan sam sebi i od svakoga uzima onoliko koliko je potrebno za njegovu korist. Nakon rata odlazi

u Italiju te igrom slučaja završava i u jednom od velikih egipatskih zatvora. Niti nakon toga njegova farsa ne završava, naime postaje članom Udbe i njihovim špijunom u drugoj zemlji. Ponovno preuzima tuđe ime i prezime kako bi izvukao živu glavu. Roman završava njegovim boravkom u staroj kavani gdje tužno posmatra novonastalu situaciju u državi te ostaje u potpunosti sam. Između ostaloga, roman je prožet i ljubavnim susretima, susretima sa majkom i braćom, raznim Fabricijevim promišljanjima, zanimljivim događajima te humorom.

Gotovo isti roman, samo sa drugačijim pustolovinama i drugačijim imenom glavnog protagonista, je *Ništa sveto*. Nenad Pralina, glavni protagonist ovog romana, također je suočen sa problemom vlastitog identiteta i sa načinima kako ostvariti svoju korist. Također je lišen ideologija, ali zahvaćen u kovitlacu povijesti. Prvi dio romana, kao i prethodni roman, započinje djetinjstvom glavnog protagonista. On također potječe iz prilično problematične obitelji, točnije od majke prostitutke, koja ga zbog svog zanata ostavlja u domu za nezbrinutu djecu. Već tamo se očitava nepravda društva, Nenadov divlji duh željan potpune slobode, težina njegova života i potreba za snalažljivošću kako bi preživio. Iz doma prelazi u prosjačku skupinu u Zagrebu koja ga pod vodstvom velikog mafijaša iskorištava za svoje poslove izazivanja samilosti kod ljudi te tjeranjem na prošenje. Od prosjaka bježi u dom staroga odvjetnika Lopande, koji u ovome djelu ima sličnu ulogu kao konte u *Ispovijedima nekarakternog čovjeka*. Lopanda ga osigurava materijalno i financijski, te mu ostavlja svoj stan nakon smrti, pod uvjetom da Nenad preuzme ulogu njegova sina jer je to bio jedini način da naslijedi stan. Ponovno imamo prolazak kroz različite uloge kako bi protagonist preživio. Glavni dio radnje vrti se oko Nenadove sličnosti sa velikim ratnim zločincem. Ta sličnost dovodi do niza neugodnih scena i nesporazuma. Daljnji tok radnje tek otkriva da Nenad zapravo ima brata blizanca i da je zamijenjen greškom u bolnici. Saznaje za svoju pravu majku. Ta sličnost sa blizancem mu donosi niz novih prilika za uzdizanjem ali isto tako niz neugodnih i opasnih scena. Kao i Fabricije Viskov, Nenad završava na različitim stranama politike, iako niti u jednom trenutku ne biva politički oprijedijeljen, koliko je tražio materijalnu korist u svrhu svoje egzistencije. Roman završava tako što ga Haški sud proglašava nesposobnim i neuračunljivim, te Nenad završava u mentalnoj bolnici. Taj ishod za njega je najbolji, a na samom kraju romana se postavlja i pitanje o identitetu, odnosno ono ključno egzistencijalno pitanje „Tko sam zapravo ja?“.

Povijest u prethodna dva romana ima značajnu ulogu. Naime likovi nisu prikazani kao netko tko ima utjecaj na povijest, već je povijest prikazana kao nešto što ima utjecaj na obične ljude. Činjenica je da su oba protagonista u svakoj situaciji imali pravo izbora i donošenja

vlastite odluke, ali ti izbori su bili uvjetovani izvanjskim događajima kao što su povijest, politika i društvo. Oni su zapravo samo figure, likovi, kojima se prošlost poigravala.

2. PIKARSKI ROMAN

Kako bismo lakše mogli razumijeti i izdvojiti pikarske i neopikarske elemente u romanima Ive Brešana, potrebno je prvo objasniti što je pikarski roman, kada se pojavljuje u svjetskoj te kada u hrvatskoj književnosti te navesti i pojasniti elemente koji određuju što je pikarski roman.

Razvoj pikarskog romana kreće još od pojma pučkog smijeha. Pučki smijeh je u vrijeme renesanse i srednjeg vijeka smatran neprimjerenim i zabranjenim. Lakrdija je bila neugledna. Izuzetak su bili karnevali i događaji na kojima je smijeh bio primjeren, isto tako i dvorske lude. No, s dolaskom baroka dolazi i do promjena u književnosti. Naziv pikarski roman dobiva po španjolskoj riječ *picaro* koja označava *nitkova, hulju ili probisvijeta*. Pikarski roman ima svoje podrijetlo u šesnaestome stoljeću u Španjolskoj. Nastao je kao reakcija protiv junačko-galantnih romana. Pikarski roman kazuje životnu priču nitkova ili lopova. *Picaro* putem svojih doživljaja kao društvenog parazita satirički se odnosi prema društvu koje iskorištava. Pikarski roman pokazuje kako svakodnevni život može biti jednako zanimljiv kao i život čarobnjaka, vitezova, divova i zmajeva. Prvi primjerak pikarskoga romana anonimna je i trajno popularna španjolska priča *Život Lazarilla de Tormesa*. (Beker, 2002: 110) Pikarski roman zadovoljava se najčešće priprostom linearnom kompozicijom, nizanjem epizoda (u načelu izmjenjivih) koje povezuje samo glavni lik, koji je najčešće i sam pripovijedač. Kontrapunkt i ujedno komplement junačko-galantnom romanu, pikarski roman bio je zastupljen gotovo dva stoljeća kako u Španjolskoj, od kuda se i krenuo širiti, tako i u Francuskoj, Engleskoj i Njemačkoj. (Nemec, 2003: 31)

Važno je naglasiti da pikaro obilježava čovjeka koji je lopuža i varalica, ali je ujedno i domišljat i lukav. Takva osoba je i duhovita i zna se snaći u životu. Uglavnom je on simpatičan, sposoban pučanin koji je bez ikakvih prava i povlastica u društvu pa se probija kroz klasno društvo, boreći se za vlastitu egzistenciju. (Brkić, 2010: 25)

Kao književni žanr pikarski je roman privukao znanstvenu pozornost sredinom devetnaestoga stoljeća. Zajedničko je svim proučavanjima da pikarska književnost cvjeta kada je društvo u stanju promjene, a lik pikara je odraz društva u stanju duboke promjene. (Brkić, 2010: 25)

Mirna Brkić u svojoj knjizi *Mudraci iza svijeta* maske navodi osnovne karakteristike žanra pikarskoga romana. To su: pseudoautobiografska perspektiva, jednostranost gledišta,

linearna kompozicija romana, panoramski pregled društva, uloga fortune, kaotični svijet pikarskoga romana, lik pikara, edukacija, topos theatrum mundi te način čitanja pikarskih romana.

Pseudoautobiografska perspektiva naznačava kako pikarski roman gotovo uvijek ima oblik uokvirene pripovijesti u kojoj odrasli narator priča događaje iz vlastitoga života. Naslovi romana upućuju na takav tip pripovijedanja – ime pikara ili nadimak uglavnom stoji u naslovu. Narator priča događaje kronološki, tako da kulminiraju u trenutno stanje u kojem se narator nalazi u trenutku pričanja priče. Kao i u autentičnoj autobiografiji, namjera je da čitatelj počne vjerovati i simpatizirati naratora. (Brkić, 2010: 28)

Druga karakteristika žanra pikarskoga romana povezana je s prvom, a to je jednostranost gledišta – gledište pikara, naratora djela. Štoga se dogodi u priči, narator je uvijek umiješan u to, aktivni je sudionik zbivanja, nikad pasivni promatrač. Jednostranost pristupa u konačnici je i vrlo učinkovita jer drži na okupu mnoge nezavršene krajeve i praznine u različitim odjeljcima pričanja, tj. drži na okupu građu. (Brkić, 2010: 28-29)

Jedna od glavnih karakteristika pikarskih romana je njihova epizodičnost. Pikarski roman se zadovoljava jednostavnom linearnom kompozicijom, nizanjem uzbudljivih i ponekad nevjerojatnih epizoda koje povezuje samo glavni lik. Takav tip pripovijedanja omogućava bezbrojne priče u priči. Priča može imati nastavak ili može biti nedovršena. (Brkić, 2010: 29)

Sljedeća dominantna karakteristika žanra pikarskog romana je panoramski pregled društva i raznih tipova u društvu. Pikaro se odlikuje velikom vertikalnom i horizontalnom pokretljivošću. Budući da luta od mjesta do mjesta i upoznaje različite socijalne miljeve i razne tipove ljudi, autor može dati iscrpan pregled običaja, morala i ideologije jednoga društva. (Brkić, 2010: 29)

Uloga Fortune u pikarskom romanu je bitna jer Fortuna upravlja cjelokupnim zbivanjem u pikarskom romanu. Ona vrti kolo sreće i nalaže kada će se zaustaviti. Cijela pikarska tradicija je puna izjava i žaljenja na Fortunu. Za pikara ne postoji logična uzročno-posljedična veza među događajima. Fortuna dominira i odražava kontinuitet, a pikaru jedino preostaje da se što bolje snađe i prilagodi novonastalim okolnostima. Usko povezani s pojmom Fortune su pojmovi slučajnosti i ritma. Fortuna se u pikarskim romanima ponaša nepredvidivo, stoga se slijed događaja ne može predvidjeti i slučajnosti leže u podlozi svih zbivanja. (Brkić, 2010: 29-30)

Budući da o hirovitosti Fortune ovise događaji u romanu, svijet pikara nikad nije statičan, nego se progresivno razvija. Događaji se nižu bez neke logične uzročno-posljedične veze te je pikarov svijet kaotičan. Epizodična fabula kojom se koristi pikarski roman služi kao metafora za svijet koji je u svojoj biti kaotičan. (Brkić, 2010: 30)

Lik pikara kako karakteristika pikarskog romana utjelovljuje djelomični skitnica ili siromah kojeg se ne može izjednačavati sa statičnim, sretnim junakom šaljivih knjiga. Pikaro utjelovljuje i nadilazi i skitnicu i lakrdijaša i siromaha. Nije samostalan junak koji se može proučavati neovisno o sredini u kojoj živi i djeluje jer pikarski roman u svojoj biti ima posla sa životima, s nastajanjem, razvijanjem pojedinačnih sudbina u povijesnom vremenu. Pikarski roman se temelji na sukobu između pojedinca i sredine u kojoj pojedinac mora živjeti i postati. Stoga je pogrešno gledati na pikara kao izdvojeni lik. Pikarov život izgleda kao beskonačno lutanje bez kraja i konca. Njegov život neprestano je borba za preživljavanje u korumpiranom društvu. Za borbu je opremljen raznim vrstama oružja, a glavna su lukavost, domišljatost, snalažljivost, sposobnost brzog oporavka nakon neuspjeha, sposobnost da se dočeka na noge, fleksibilnost i prilagodljivost na razne životne okolnosti te njegov stoički dobar humor. Pikaro nije socijalni reformator, ali ne ustraje ni u kriminalu. Nastoji opstati, održati se na površini sveopćeg kaosa. (Brkić, 2010: 30-31)

Pikarski žanr uvijek uključuje edukaciju pikara. Budući da je svijet u kojem živi licemjerman i kaotičan, pikaro mora brzo učiti da bi preživio. Mora brzo asimilirati životne lekcije koje uključuju i laganje, laskanje i maskiranje. Zahvaljujući svojoj spremnosti da se prilagodi, svojoj fleksibilnosti i pragmatičnosti, opstaje u kaotično i korumpiranom svijetu. (Brkić, 2010: 32)

Topos theatrum mundi naznačava da se svijet u pikarskom romanu doživljava kao pozornica, a pikar je glumac na pozornici života. Theatrum mundi predstavlja viziju svijeta u kojoj čovjek samo igra na pozornici života uloge koje mu je Bog namijenio. Bog je autor, kazališni redatelj i ujedno i najvažniji gledatelj predstave. U svim djelima s pikarskim elementima likovi pikara preuzimaju različite uloge i doživljavaju svijet kao pozornicu. Budući da lik pikara ne pripada nigdje po svom podrijetlu i postignućima, igra društvenih uloga i nošenja maski kako bi se uklopio u društvo postaje nužna. U tome mu pomaže i shvaćanje da se društvo da lako prevariti, da želi biti prevareno. Lik pikara jedino treba shvatiti što tko želi i tu ulogu savršeno odigrati. (Brkić, 2010: 32-33)

Način čitanja pikarskih romana kao karakteristika romana upućuje čitatelja da se ovakva djela moraju čitati na dvije razine. Čitatelj mora ući u priču, ali mora držati oko i izvan nje. Dok na jednoj razini uživa u pikarovim pustolovinama mora paziti i na moguće migove, ironične natuknice, suprotna stajališta i druge elemente naracije. Čitatelj dobiva ulogu detektiva te pokušava otkriti što se nalazi iza izrečenon ili pokušava otkriti ono neizrečeno. Pravi način čitanja pikarskih romana je da čitatelj stalno bude u priči i izvan priče, što dovodi do toga da su pikarski romani izazov i užitek za čitanje. (Brkić, 2010: 33)

Žanr pikarskoga romana javlja se u hrvatskoj književnosti tek u 20. stoljeću. Po tome se hrvatska književnost uklapa u neopikarski trend, renesansu žanra pikarskoga romana u 20. stoljeću, naročito oko i nakon Drugog svjetskog rata. Kao što i među ostalim pikarskim romanima 20. stoljeća postoje razlike, tako je i sa pikarskim romanima hrvatske književnosti 20.stoljeća. Svaki roman iako se uklapa u žanr, teži originalnosti i usprkos određenim stabilnim žanrovskim karakteristikama, neki se njegovi elementi mogu mijenjati ovisno o stilskom pravcu , nacionalnoj tradiciji, opusu i sl. Pikarski romani hrvatske književnosti tako slijede pikaresknu tradiciju unoseći u nju znatne formalne i tematske pomake. (Brkić, 2010: 81-2)

Važno je naglasiti da neopikarski stil predstavlja dominirajući poslijeratni stil, kojim se izražava zlovolja pojedinca, vatrenog i razočaranog pred lažljivim svijetom koji je opet našao mir u prosječnosti, komfor u ogrubjelosti, tišinu u strahu od rata, društveno uspinjanje u kultu „položaja“ i intrige, ljubav u erotizmu. (Brkić, 2010: 81)

3. PSEUDOAUTOBIOGRAFSKA PERSPEKTIVA

3.1. „...razmisli, dragi čitatelju...“ (sličnosti)

Pripovjedač u prvom licu javlja se u romanima *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*. U obje knjige pripovjedač u prvom licu javlja se u samim uvodima romana. Zanimljivo je što se obraća direktno čitatelju, čime stječe njegovo povjerenje, te ga poziva da aktivno sudjeluje u prosuđivanju napisanoga. Pridjevom *dragi*, koji koristi više puta u oba djela, čitatelja poziva i na bliskost između čitatelja i pripovjedača. Na kraju uvoda u *Ispovijedima nekarakternog čovjeka*, pripovjedač poziva na čitateljev vlastiti sud i time mu ostavlja prostora za promišljanje: „...štovani čitatelju...a tebi ostavljam da o tome doneseš sud...da nada mnogom prelomiš štap, ili da me prihvatiš sa simpatijom...“ (*Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, Znanje, Zagreb, 1997., 17.str.). Citat: „...razmisli, dragi čitatelju...“ (*Ništa sveto*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, studeni, 2008., 19.str.), iz romana *Ništa sveto*, također poziva na razmišljanje o pročitanoj, te isto kao u prethodnom romanu uspostavlja blizak odnos epitetima.

Potvrdu o pseudobiografskoj perspektivi u ovim romanima donosi i kronološki slijed događaja. Riječ je o pustolovinama i događajima uokvirenim u jedan duži vremenski period. Radnja se prati sustavno, godinu za godinom, od djetinjstva do starosti, ništa ne preskačući i ne skačući iz sadašnjosti u prošlost ili budućnost. U *Ispovijedima nekarakternog čovjeka* dolazi do malog odstupanja, gdje se protagonist Fabricije Viskov javlja kao odrasli čovjek, upućuje nas u način pisanja i upoznaje u kratkim crtama sa samim sobom. Stoga možemo govoriti o uokvirenoj priči gdje odrasli narator započinje priču o svome životu kronološki prateći događaje koji slijede. Oblik uokvirene priče karakterističan je za žanr pikarskom romana. Kronološki slijed događaja prati i roman *Ptice nebeske*.

3.2. „...išao je cestom jedan čovjek...“

„...išao je cestom prema Drniši iz pravca Oklaja jedan čovjek...“ (*Ptice nebeske*, Znanje, Zagreb, 1990.) citat je iz romana *Ptice nebeske*. Za razliku od prethodna dva romana, u ovome nam se pripovjedač obraća u trećem licu. Riječ je o sveznajućem pripovjedaču, koji ne uspostavlja blizak odnos sa čitateljem i ne poziva na promišljanje na isti način kao prethodna dva romana, što zahtjeva veći angažman samoga čitatelja. Treće lice uvelike utječe

i na perspektivu kroz koju pratimo tok radnje o čemu će više govora biti u sljedećem poglavlju. Također se ne javlja oblik uokvirene priče koji je karakterističan za pikarske romane, fabula je klasična, tradicionalna, odnosno realistička.

4. JEDNOSTRANOST GLEDIŠTA

4.1. Sličnosti

S obzirom da jednostranost gledišta ovisi i o licu u kojemu je roman pisan, ponovno možemo govoriti o sličnostima u romanima *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*. Cijeli je roman prožet perspektivom jednog lika, odnosno perspektivama Fabricija Viskova i Nenada Praline. O svim iznesenim događajima doznaje se samo onoliko koliko nam ovi likovi mogu reći, drugim riječima, ograničeni smo na njihovu perspektivu i njihovo viđenje događaja, stvari i drugih likova. Protagonisti su ujedno i aktivni sudionici svih događaja, nikad samo pasivni promatrači. Stvarnost u djelu se reflektira kroz protagoniste, tako da ih možemo nazvati svojevrsnim reflektorima. Nedoumice koje likove proživljavaju, proživljava i čitatelj, isto tako je sa svim njihovim radostima, tugama i drugim osjećajima. Građu ovih romana na okupu drže protagonisti romana. Kao čitatelji moramo biti svjesni i vjerodostojnosti iznesenih podataka, odnosno moramo biti svjesni da nam je stvarnost prikazana iz jednog kuta gledanja i prema tome je i istina upitna.

4.2. Razlike

U romanu *Ptice nebeske* perspektiva nije ograničena samo na jednu osobu. Pripovjedač se javlja u 3.licu, zapravo je riječ o općem sveznajućem pripovjedaču karakterističnom za tradicionalno realističko pripovijedanje. Prema tome čitatelj može doznati što se istovremeno dešava sa ostalim likovima u djelu, neovisno o tome gdje se glavni likovi Motka i Gic nalaze. Iz tog razloga je teže za čitatelja okupiti svu građu i događaje na jedno mjesto te zahtjeva angažman oko povezivanja događaja. U nekim situacijama se pripovjedač u 3. licu poistovjećuje sa protagonistima jer ponekad iznosi i njihova gledišta i promatranja događaja oko sebe.

5. LINEARNA KOMPOZICIJA DJELA

5.1. „...prije nego li ti to otkrijem...“ (sličnosti)

Iako govorimo o kronološkom slijedu događaja u sva tri romana, pripovjedač svejedno u nekim trenucima izaziva neizvjesnost kod čitatelja, i time ga drži u iščekivanju. Kratkim pričama, naročito u romanu *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, ne vraća se nekim dalekim događajima iz prošlosti, niti otkriva događaje iz budućnosti, već jednostavno ubacuje zgrade ili kratka objašnjenja, on upućuje čitatelja u novonastale situacije. Primjer toga je kada Fabricije Viskov kontea sprema na veliku šalu, a kako bi to bilo uspješno, najprije mora ispričati što se dogodilo s njegovom Elizom s početka romana. Time uvodi čitatelja u priču i istovremeno ga drži u neizvjesnosti. Sličnu stvar radi i kroz naslove poglavlja, primjerice „Fabricije Viskov postaje kulturni ataše u Timu i tamo sreće osobu kojoj se najmanje nadao“. Potpune nedovršenosti nema, jer pripovjedač uvijek na kraju otkriva ono što je u čitatelja izazivalo iščekivanje i svojevrsnu napetost.

Sva tri romana sazdana su od poglavlja koja nose zanimljive naslove. Spomenuti naslovi, u kojima nam otkriva temu poglavlja, podsjećaju na epizode serija. Naime, on jednim poglavljem priča jednu priču, a drugim poglavljem se na nju nastavlja pod novim naslovom. U romanu *Ptice nebeske* gotovo se može svako poglavlje čitati zasebno bez ostalih, jer svako je priča za sebe. Priče su montirane jedna uz drugu, svaka ima svoje vrijeme i mjesto, mogu se povezati, ali i zasebno stajati svaka za sebe. Ono što ih povezuje jest glavni lik, odnosno glavni likovi.

6. PANORAMSKI PREGLED DRUŠTVA I TIPOVA DRUŠTVA

U sva tri romana, stavovi glavnih protagonista prema svim tipovima društva su vrlo skeptični. S njihove strane, bilo Fabricija Viskova, Nenada Praline ili Motke, nema osude nikoga i ničega. Kod Fabricija Viskova i Nenada Praline, skeptičnost je izraženija prema politici i vjeri, ljudskim uvjerenjima i idealima. Naime ova dva lika se igrom slučaja nalaze u svim „skupinama“ ljudi, od doma za nezbrinutu djecu, seljačke obitelji, prostitutki, različitih političkih strana, među vjernicima i vođama crkve. Oni progovaraju direktno iz svih skupina. Tek kada se nađu u pojedinoj situaciji, iznose i svoje stavove. Fabricije Viskov problematizira ideje koje čovjeka s vremenom unište, tako u jednom razgovoru s prijateljem Jozom govori: *„Ja se nadam, Jozo, da sada vidiš kako ja nisam čovjek koji bi prionuo za neku opću ideju i njoj slijepo služio, nego čovjek svojih vlastitih ideja, koje me čine da vrludam sad ovamo, sad onamo, ovisno o situacijama. Zato bih ja bio vrlo loš borac u tvojim redovima.“* S druge strane Nenad Pralina promišlja o identitetu i moralu. *„Prijevarare? I to mi govoriš ti koji varaš otkad si se rodio? Znaš li ti koliko ima zanimanja koja se zasnivaju na čistoj prijevari? Uzmimo vračare koje proriču budućnost! Ili takozvane bioenergetičare koji liječe bolesti! Pa mađioničare koji proizvode iluziju! O političarima i svećenicima da i ne govorim! Obećaju ti neki bolji život, koji se nikada neće ostvariti, da bi stekli tvoje povjerenje. Prijevara nije prijevara ako ljudi žele biti prevareni, jer im to pruža neku nadu.“* (Ništa sveto, Naklada Ljjevak d.o.o., Zagreb, studeni, 2008., 60.str.)

Fabricije Viskov, kao vrlo mlad, napušta obitelj. Već tada ne razumije i odbacuje društvene norme vezane uz nasljedstvo i obiteljski život. Nakon toga ga život dovodi u različite situacije, većinom u neke političke spletke, a Fabricije Viskov nije lik koji se ikako može svojim razmišljanjem i osobnošću uklopiti u politiku. Tako je protagonist bio član ORJUNE, družio se s radićevcima, ustašama i komunistima, nosio je odoru fašista, radio kao partizanski špijun. Istovremeno je bio komunist i protivnik komunizma, elitni udbaša i protivnik Udbe. Poanta svega je da Fabricije ništa od navedenoga ne prihvaća, niti gleda površne ideje tih pokreta. On je gledao u dubinu i u ljudski život, i od tamo nam prikazao nasilje, zlo i privatnu korist pojedinaca. Pokazuje da čovjek samo naizgled služi nekoj ideologiji, a zapravo je žrtva intriga, prijevara i želje za moći među najvišim krugovima. Nenad Pralina svoje djetinjstvo najprije provodi u domu za nezbrinutu djecu, gdje nam pripovjedač također ostavlja uvid, preko sistema doma, u današnje društvo. Postoji zanimljiva scena gdje Nenad, ni kriv, ni dužan, odrađuje „egzemplarnu kaznu“: *„Očito je znala da*

pravog krivca ionako neće naći, pa je odabrala mene da me egzemplarno kazni, kako prekršaj discipline, u nazočnosti toliko njih, ne bi ostao nesankcioniran. (Ništa sveto, Naklada Ljevak, do.o., studeni 2008., 26.str.). Primjerom doma za nezbrinutu djecu, pisac ironizira organizaciju i funkcioniranje same države i društva općenito. U daljnjem razvoju romana, Nenad upada u prosjačku organizaciju. Radi se o skupini prosjaka koju vodi mafijaš, te koji prose za njega, dok im on osigurava smještaj i hranu.

Zanimljiv je i stav prema Crkvi. Ni tu, kao ni na kojem drugom polju, pripovjedač ne pokušava vrijeđati i osporavati, ali otvoreno priznaje da u tome ne vidi nikakav smisao. Skloniji je racionalnome. Fabricije u svom razgovoru sa svećenikom, netom prije izvršenja smrtne kazne, svrstava svećenike i ateiste, odnosno sve lude koji grade bilo kakvo mišljenje o nečemu i koji imaju nekakvu ideologiju, u isti koš. Fabricije se ne opire toliko samom vjerovanju koliko sistemu koji ulazi u vjeru. Ponešto rigorozniji stav prema Crkvi možemo iščitati u romanu *Ptice nebeske*. Naime, ovdje pripovjedal indirektno govori svoje mišljenje o Crkvi. U jednoj od brojnih situacija, Motka i Gic se nađu i među svećenicima. Preobučeni u svećenike, hodaju i skupljaju milorade za knjigu sv.Franje Asiškog. Već tim njihovim činom, u djelu se osjeća lagana poruga prema vjernicima koji su naivni. Nadalje, svećenike poistovjećuje sa krimilancima, što se najbolje vidi u citatu: „*Znam da niste sasvim pokvaren čovjek, i spreman sam vam pomoći, ali samo ako ispunite dva uvjeta. –A to su? –Prvo, da relikvijar ne dođe u ruke Baraču, i drugo, da nam date polovicu sume koju ste skupili na proštenju. –Interesantno!-otme se i nehotice Motki ironija. –U zahtjevima se ništa ne razlikujete od Barača-*„ (Ptice nebeske, Znanje, Zagreb, 1990.). U *Pticama nebeskim* nema toliko ideologije i filozofije kao u druga dva romana, ali također je dat nešto kraći i prilično škrt pregled društva, pa osim što nam je Crkva prikazana, prikazan je i odnos siromašnih i bogatih, točnije siromašni su prikazani kao susretljivi, dok su bogataši „napuhnuti“.

Brešan je, naročito kroz romane *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*, dao preglednu sliku cijeloga društva i povijesnih zbivanja za vrijeme drugog svjetskog rata, na posve realan i surov način, ne tražeći jednog krivca nego okrivljujući ljudsku zlobu.

Možemo govoriti o dva načina čitanja ovih djela. Prvi način je udublјivanje čitanje u događaje i tok događaja koji prate radnju, a drugi način zahtjeva intelektualni angažman u vezi pitanja politike, društva, obitelji i vjere, odnosno ključnih pitanja suvremenog svijeta i modernog čovjeka.

7. ULOGA FORTUNE

7.1. „Što mi vrijedi ako svijetom vlada Fatum?“

Uloga fortune je ključna u sva tri romana. Najprije jer je jedan od bitnih elemenata pikarskoga romana, a drugo jer su djela protkana slučajnostima i prstima sudbine. Gotovo da nema situacija u kojima bi se Brešanovi junaci našli, a da ih tamo nije dovela samo sudbina. Likovi su potpuno svjesni uloge fortune, i nerijetko o njoj i promišljaju. „*Shvativši da rješenje ovog pitanja o svemu više ovidi nego o meni samom, odlučih time ne razbijati mnogo glavu, nego prepustiti sudbini da me ona svrsta tamo gdje hoće*“ (*Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, Znanje, Zagreb, 1997.169.str.). Postojanje sudbini, isti taj Fabricije Viskov, ponekad i propituje: „*Vrijeme mi je prošlo u tren, jer sam u mislima proživljavao čitav svoj život, nastojeći otkriti je li on bio sudbinski određen, pa je morao završiti upravo ovako kako završava, ili sam u nekim njegovim trenucima mogao i drugačije postupiti, a ga tako usmjeriti nekim drugim putem? Čini se da je na tako nešto nemoguće odgovoriti, kao što se ne može znati bi li svijet danas ovako izgledao da se u povijesti nešto nije dogodilo ili da se drukčije dogodilo. Ipak, u svojoj situaciji imao sam mogućnosti postupiti na bezbroj načina, a to što sam postupio baš tako kako sam postupio, diktirala je moja narav. Dakle, ako u ljudskom životu i ima nešto sudbinsko, ono je isključivo u čovjeku samom, pa tako nisam ni mogao drukčije završiti negoli zarvršavam. Sve, pa i ovakav kraj, nekako je logička posljedica moje prirode.*“ (*Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, Znanje, Zagreb, 1997., 254.-255.str.). Nenad Pralina se ne nalazi toliko u situacijama, kao Fabricije Viskov, u kojima bi promišljao o sudbini sa filozofskog stajališta, ali je također svjestan njene uloge: „*Bolje da odmah prijedem na ono zbog čega sam se latio pera, a to su brojni usponi i padovi do kojih me je dovela prevrtljiva sudbina*“ (*Ništa sveto*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2008, 19.str.), „*Napokon, jedan od filozofa, čije sam citate našao u Lopandinoj knjižnici, mislim Seneka, rekao je: Što mi vrijedi ako svijetom vlada Fatum? Što mi vrijedi, ako vlada slučaj? Jer niti se može mijenjati ono što je stalno, niti se može unaprijed poduzeti protiv onoga što je nstalno.*“ (*Ništa sveto*, Naklada Ljevak d.o.o, Zagreb, 2008., 176.-177.str.)

7.2. Razlike

Roman *Ptice nebeske* ponešto se razlikuje po pitanju uloge fortune od ostala dva romana. Likovi Motka i Gic ne promišljaju toliko o sudbini, iako ih ona u stopu prati kroz njihove pothvate. Međutim, oni u svoje pothvate ulaze svjesno i prije toga dobro promišljajući o svojim potezima, dok Fabricije i Nenad u sve situacije „upadaju“ igrom sudbine. Na neki način Motka i Gic namjerno izazivaju fortuna i preispituju je do koje mjere će im ići u korist. Isti slučaj je i sa Fabricijem i Nenadom, međutim oni su svjesni te uloge fortune. Koliko fortuna utječe na Motku i Gica, toliko i oni utječu na nju. Više se oslanjaju na svoj razum, pretpostavke i dobar plan, a fortunina uloga im samo povremeno poremeti ritam, dajući do znanja da postoji.

8. KAOTIČAN SVIJET PIKARA

8.1. Sličnosti

Kaotičnost svijeta likova ovih romana proizlazli ponajprije iz njihovih nesređenih obitelji. Nenad ju majka bila promiskuitetnog ponašanja: „*Moja mati je bila kurva.*“ , Fabricije Viskov ima oca siromaha, bez zemlje, i majku koja je odlazila od oca. Motkini su roditelji bili obrazovani, otac profesor, majka kardiolog, ali nisu imali vremena niti dovoljno ljubavi za njega. Svi oni napuštaju gnijezda svojih roditelja, kako bi se otisnuli u neizvjestan život. O kaotičnosti u kojoj se nalaze govori šarenilo i kaos situacija u kojima se nalaze. Oni se jednostavno na svome životnom putu ne zaustavljaju. Vječito su u nekom pokretu, uvijek im je netko za petama. Kaotičnost se jasno može prikazati i među društvenim krugovima u kojima se likovi kreću. Ponekad su u pitanju seljaci, ponekad gospoda, boemi ili učeni ljudi. Brzinska selidba kroz razne krugove stvara jednu šarenu sliku svijeta, burnost njihovih života. I ono najbitnije, u svom tom kaosu, nepripadanje niti jednom od krugovta. Kaotičnost se ne vidi samo u njihovoj iskustvenoj zbilji i izvanjskom svijetu, već i u njihovom unutarnjem svijetu. Iako likovi nisu skloni toliko samoanalizi, skloni su promišljanjima o društvu kroz te situacije koje proživljavaju. S vremena na vrijeme zastanu s pokojim pitanjem o vlastitom identitetu, vjeri ili politici, te ne dolaze ni do kakvih konkretnih odgovora, što stvara svojevrsni kaos koji utječe na njihovo duševno stanje.

9. LIK PIKARA

9.1. Sličnosti

Pikari su prikazani kao lutilice, lakrdijaši i siromasi. Među njih se likovi Fabricije Viskov i Nenad Pralina, ne mogu potpuno svrstati. Iako su obojica potekla iz siromašnih obitelji, ipak se na neki svoj način bore za preživljavanje. naravno da veći dio svoga života ne provode u luksuzu, ali ne može se ni tvrditi da su bili pravi lutilice i lakrdijaši. U riječi „lutilica“ obično se prepoznaje netko tko luta bez cilja i svrha. Iako niti jedan od protagonista u samom početku nije imao osobit cilj ili svrhu, obojici je ona stavljena na put. Ono što ih povezuje s tipičnim likom pikara je sukob s društvom. Osim sukoba s društvom, karakterizira ih i snalažljivost pikara, pronicljivost, lukavost i prilagodljivost. Život im je prikazan kao beskonačno lutanje, a istovremeno ih karakterizira i samoća. Nenad Pralina u jednome trenutku sam sebe nesvjesno naziva pikarom: „*Sjetim se da sam sin kurve Valentine, džepar, lupež, varalica, prosjak i probisvijet...*“ (Ništa sveto, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2008., 158.str.)

9.2. Razlike

Ponovno se izdvaja roman *Ptice nebeske*. U ovom romanu netipično imamo dva pikara. Često se u literaturi uspoređuju sa don Quijotom i Sanchom Panzom. Njihova prava imena u romanu ne doznajemo, samo nadimke, Motka i Gic. Motka je onaj koji razmišlja o pothvatima, a Gic mu je pomoć. Jedan drugoga nadopunjavaju. Obojica su vrsni prevaranti i lupeži. Život im se također sastoji od lutanja, ali su lišeni samoće jer ostaju zajedno do samog kraja.

10.EDUKACIJA

Najveća škola svih likova ovih romana jest životna škola. U romanu *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, školska edukacija se javlja na samom početku romana. Fabricije sam sebe prikazuje kao učenika kojemu se ne da, koji je već za vrijeme osnovne škole varao pod satom da dobije dobru ocijenu, a na kraju i pada razred. Odmah na početku opisuje i svoga učitelja u ne baš najboljem svijetlu. To ne čini kako bi opravdao svoju lijenost u vezi škole, već da bi pokazao da se poneki učitelji ne trude biti uzori svojim učenicima i da se prikazuju u lošem svijetlu, iako nesvjesno. Daljnje Fabricijevo školovanje je isprekidano. On u više navrata kreće na fakultet. Fakultet pohađa uz pomoć kontea, zatim odustaje, prepušta se boemskom životu, opet se vraća, ide pod drugim imenom, itd. Kada je krenuo na Filozofski fakultet, hrvatski jezik i književnost, bio je razočaran jer to nije bilo ono što je očekivao. Dosta kasnije kada igrom slučaja završava na filozofiji, završava opet razočarano. Iako pokazuje interes prema svim tim predmetima, on misli da je ono što se na fakultetu uči bespotrebno. Potpuno obezvrijeđuje sliku fakulteta u onome trenutku kada mu Aleksandar Ranković „sredi“ diplomu gdje je samo sjedio na ispitima i dobivao ocijene. Ukratko, Brešan preko Fabricijeva ispredikana školovanja progovara o sustavu školovanja kao o lošem sustavu, gdje sama institucija nema toliko veze sa kreativnošću i znanjem studenta.

No, kao bitniju edukaciju, koja je značajka svih pikara, ističe onu životnu. Sve stvari koje je Fabricije iskoristio u situacijama kada mu je život bio u pitanju su bile naučene, ne u školi, nego kroz životna iskustva.

Potpuno lišeni edukacije su Nenad Pralina, Motka i Gic. Nenad Pralina odlazi iz doma za nezbrinutu djecu sa 10 godina i već počinje živjeti život i snalaziti se u onome što on donosi. O nekakvoj školskoj edukaciji nema niti riječi. Iako je isto kao Fabricije glavnu edukaciju dobije kroz životna iskustva. Motka u razgovoru s Gicom tek usputno spominje kako je bježao iz škole, i već tada činio svoje prve lupeške pothvate. Tako da je sam izabrao u startu put kojim će krenuti. Nikome od njih škola nije bila na putu, a sve znanje koje su prikupili, prikupili su iz stvarnih životnih situacija.

11. THEATRUM MUNDI

Fabricije Viskov u više navrata uspoređuje svijet, društvo ili pak neke svakodnevne događaje sa pozornicom. O tome svjedoče i brojni citati ovoga djela. Već na samom početku kada objašnjava naslov ovog djela i svoje mišljenje o karakteru, pripovjedač kaže: „...ako je život pozornica, kako kaže Shakespeare, a ljudi glumci na njoj, onda je karakter kostim koji oni nose u predstavi. I kada predstava svrši, a oni odu u garderobu i skunu kostim koji oni nose u predstavi, odmah ćeš ih vidjeti u njihovom pravom svijetlu, kao male, sitne i beznačajne ljudske jedinice.“ (*Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, Znanje, Zagreb, 1997., 10.str.). Događaji u djelu su također isprezentirani kao predstava: „*Teren je bio potpuno pripremljen, kulise i mizanscena postavljeni, glumcima podijeljene uloge, i trebalo je sačekati petak, pa da predstava počne.*“

I svijet Nenada Praline je viđen kao pozornica: „*Već mi je bilo dosta i preko glave ovog poigravanja tuđim emocijama, ne toliko što bih žalio te ljude, moji mi ništa nisu značili, niti su me se ikako ticali, koliko zbog toga što sam se počeo osjećati kao glumac, prisiljen igrati ulogu koja mi nikako nije bila po mjeri, u nekom sentimentalnom i srceparajućem komadu.*“ (*Ništa sveto*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2008., 208.-209.str.)

„*Jedva sam dočekao sutrašnji dan da krenem ususret neizvjesnom raspletu ove čudne drame iz teatra apsurda.*“ (*Ništa sveto*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2008., 299.str.)

Osim što Nenad Pralina svoj život povremeno promatra kao kazalište, i njegova promjena identiteta svjedoči o maskama koje on nosi kroz radnju. Gubi se sam u svojim ulogama: „*Evo ovako! Nenad Pralina sam postao protiv svoje volje, samim rođenjem. Eugena Lopandu sam ja odabrao, a Krešimir Brakus mi je pao s neba, jer je neka viša sila, Bog ili ne znam tko, učinila da sličim kao jaje jajetu s čovjekom s tim imenom.*“ (*Ništa sveto*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2008., 190.str.)

Motka, kao i prethodna dva protagonista promatra svijet kao pozornicu, „*Dragi moj Gic, naš je posao da igramo različite uloge i da od toga živimo. Tu se ništa ne razlikujemo od glumaca u teatru, osim možda po tome što mi igramo bez scenografije, u stvarnim prostorima, i što moramo biti znatno uvjerljiviji.*“ (*Ptice nebeske*, Znanje, Zagreb, 1990., 146.-147.) Zanimljivo je što u romanu *Ptice nebeske* imamo cijelo poglavlje gdje Motka i Gic snimaju film, odnosno glume snimanje filma, okupljaju glumce, postavljaju scenu, dolaze sa kamerama. I opet imamo prikaz, sada čak i jednog cijelog grada, kao pozornice.

12.ZAKLJUČAK

Iz priložene analize možemo uočiti velike sličnosti među romanima *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*. Dok je roman *Ptice nebeske* tipično pikarski, ostala dva imaju filozofsku, moralnu i političku nadogradnju. Likovi iz *Ptica nebeskih* imaju karakteristične osobine pikara, oni su siromasi koji lutaju i prijevarama prikupljaju sredstva za preživljavanja, potpuno svjesni toga. Njihov lutalački način života je njihova osobna odluka. Niz avantura koje se nalaze u navedenom romanu sami su izazvali svojim planiranjem i detaljnim promišljanjima. Njihov život je takoreći od danas do sutra. Izazivaju sudbinu svojim pothvatima, a istovremeno i ona djeluje na njihove pothvate. Roman ima linearnu kompoziciju, elemente theatruma mundijia, određenu ulogu fortune, likovi su lišeni edukacije. Bez te moralne i društvene nadogradnje roman više spada pod klasični tradicionalni pikarski roman, iako sa mnogim inovativnim značajkama. Možemo ga čak smatrati i korakom prema neopikarskom romanu. Moralna i društvena pitanja nisu toliko izražena, iako ih u mnogim situacijama možemo naslutiti. Svi događaji zapravo u pozadini skrivaju određeno mišljenje o određenoj skupini ljudi, društva ili situacija.

Sve to možemo primjeniti i na romane *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ništa sveto*. Razlika je u tome što likovi iz navedenih romana imaju izražena filozofska i moralna promišljanja. Romani su i politički obilježeni, tj. većina situacija koja zatiče likove su politička. Brešan postavlja konture političke proze. Situacije su zamišljene kao niz pustolovina s kojima se likovi suočavaju, ali isto tako je sasvim vidljivo da je pisac služeći se njima htio iznijeti svoja moralna i etička razmišljanja. Također je vidljivo kako je htio približiti političku situaciju u 20.stoljeću nakon raspada Austro-ugarske, za vrijeme Drugog svjetskog rata. Teorijski, ova dva romana se svakako mogu svrstati među pikarske, s tim da njihova dubinska poruka nosi mnogo više od samih pustolovina i preživljavanja pikara. Ono po čemu se razlikuje roman *Ništa sveto* od *Ispovijedi nekarakternog čovjeka* i *Ptica nebeskih* jest pozitivan završetak. Naime Nenad Pralina je zadovoljan raspletom situacije i mjestom na kojem završava, iako je i taj sretan kraj pomalo skepričan jer Nenad Pralina završava u mentalnoj bolnici, dok Motka i Gic umiru na jako ružan način, Fabrijcije završava svoj život tako što ostaje usamljen. Kraj Nenada Praline također ironično progovara o društvu jer krajnji ishod odlaska u mentalnu bolnicu izgleda kao bolja opcija nego ostanak u društvu u kojem je boravio.

13.KLJUČNE RIJEČI

Ključne riječi su: Ivo Brešan, pikarski roman, neopikarski roman, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, *Ptice nebeske*, *Ništa sveto*, fortuna, lik pikara

14.LITERATURA

1. Beker, Miroslav. Roman 18. stoljeća : engleski, francuski i njemački roman. Zagreb : Školska knjiga, 2002.
2. Brešan, Ivo, *Ispovijedi nekarakternog čovjeka*, Znanje, Zagreb, 1997.god.
3. Brešan, Ivo, *Ništa sveto*, Naklada Ljevak d.o.o., Zagreb, 2008.god.
4. Brešan, Ivo, *Ptice nebeske*, Znanje, Zagreb, 1990.god.
5. Brkić, Mirna. Mudraci iza maske smijeha : povijest, teorija i interpretacija pikarskog žanra u hrvatskoj književnosti. Zagreb ; Sarajevo : Synopsis ; Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2010.
6. Brkić, M. Pikarski roman u hrvatskoj književnosti : doktorska disertacija. Zagreb : M. Brkić , 2007.
7. Nikčević, Sanja. Antologija hrvatske ratne komedije (1991. – 1997.). Vinkovci : Privlačica : Riječ, 2013.
8. Nemeć, Krešimir. Povijest hrvatskog romana : od 1945. do 2000. godine. Zagreb : Školska knjiga, 2003.
9. Žmegač, Viktor. Povijesna poetika romana. 3. prošireno izd. Zagreb : Matica hrvatska, 2004.

Članci:

1. Bošković , Ivan. J. Nekoliko refleksija o romanima Ive Brešana // Književna republika (Zagreb). - 4 (2006), 11/12 ; str. 65-78
2. Tematski blok: Uz sedamdeseti rođendan Ive Brešana //Književna republika (Zagreb). - 4 (2006), 11/12 ;

Internet (24.10.2011.):

1. Tatarin, Milovan. Pakrački slučaj ispričovijedan sapuničasto : Ivo Brešan: Kockanje sa sudbinom. Kolo : časopis Matice hrvatske / [glavni urednik Vlaho Bogišić]. 13 (2003), 2 ; str. 491-494.